

Features of the value orientations formation in the middle - older preschool age range

I. Karabayeva

G.S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Article info

Received 13.10.2019

Accepted 30.12.2019

G.S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Карабаєва, І.І. (2019). Особливості становлення ціннісних орієнтацій у віковому діапазоні від середнього до старшого дошкільного віку. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*, 36 (6), 37–41.

*Karabayeva, I. (2019). Features of the value orientations formation in the middle - older preschool age range. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*, 36 (6), 37–41.*

The article, based on empirical research, outlines the results of qualitative restructuring and dynamic changes in the formation of value orientations in preschool children in the age range of 5 - 6 years. The paper demonstrates that the process of becoming value orientations at six years is the most dynamic despite all the individually variational features. The author emphasizes that between 5 and 6 years there is a significant increase in important components of value orientations and their adequately motivated expression. It is claimed that in the age range from middle to older preschool age, meaningful orientations change in the filling of its constituent components towards greater differentiation (components become more), completeness (transition from external characteristics to behavioural manifestations, personality traits and semantic categories), awareness (the importance and significance of the conscious components increases) and resilience (increasing the number of persistent traits and qualities that describe pre-schoolers' value orientations). The author describes personal centralization as one of the peculiarities of the value orientations formation at children in children of middle and older preschool age.

Keywords: values; value orientations; value attitude; interest; need.

Особливості становлення ціннісних орієнтацій у віковому діапазоні від середнього до старшого дошкільного віку

I. Карабаєва

Інститут психології імені Г.С. Костюка Національної Академії педагогічних наук України

У статті на основі емпіричного дослідження окреслюються результати про якісну перебудову та динамічні зміни в становленні ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку на рубежі 5 – 6 років. Доводиться, що попри усі індивідуально-варіативні особливості процесу становлення ціннісних орієнтацій в шість років цей процес є найбільш динамічним. Підкреслюється, що між 5 та 6 роками відбувається значне нарощування важливих компонентів ціннісних орієнтацій та їх адекватно мотивоване вираження. Наголошується, що у віковому діапазоні від середнього до старшого дошкільного віку змінюються змістовно ціннісні орієнтації в наповненні складових її компонентів в бік більшої диференційованості (компонентів стає більше), повноти (перехід від зовнішніх характеристик до поведінкових проявів, особистісним особливостям і смисловим категоріям), усвідомленості (зростає вагомість та значимість усвідомлюваних компонентів) та стійкості (зростає кількість постійних ознак та якостей, за допомогою яких описуються ціннісні орієнтації дошкільників. Розкривається особистісна центрація як одна з особливостей сформованості ціннісних орієнтацій дітей як середнього так і старшого дошкільного віку.

Ключові слова: цінності; ціннісні орієнтації; ціннісне ставлення; інтерес; потреба.

Вступ

Зазвичай, в психології ціннісні орієнтації розглядаються у зв'язку з такими поняттями, як «відношення», «відображення», «установка», а їх розвиток – через становлення системи домінуючих мотивів. Цінності виступають в якості соціальних утворень, які в процесі їх привласнення та перетворення в особистісне надбання, в елементи внутрішньої організації особистості виконують функцію регуляції поведінки та діяльності особистості. Таким чином, формування ціннісних орієнтацій особистості напряму залежить від тих цінностей, які культивуються в даний момент в суспільстві.

Дошкільний вік – період фактичного становлення особистості, а провідна діяльність цього віку обумовлює якісні зміни в мотиваційно-потребовій сфері дітей. Про важливість та значимість проблеми ціннісних орієнтацій для психології свідчать багаточисленні роботи вчених (К. Роджерс, М. Рокіч, К.Ю. Юнг, В. Франкл, Е. Фром та інші). Вважається, що основні тенденції у вивченні цінностей на індивідуальному рівні заклав М. Рокіч, який визначив цінності як керівні принципи життя людини.

Дошкільний вік є періодом первинного становлення ціннісної сфери особистості, чим і обумовлюється інтерес дослідників до становлення ціннісних орієнтацій дітей [1, 2]. Проведені в лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПНУ дослідження дозволяють стверджувати, що у дітей дошкільного віку вже закладені можливості для формування ціннісних орієнтацій [3 – 5]. Однак експериментальних даних, які дозволяють мати уявлення про ціннісні орієнтації сучасних дітей в Україні отримано ще вкрай мало. Тому актуальність таких досліджень є виправданою. Викладені в статті матеріали емпіричного дослідження можуть бути використані практичними психологами та вихователями ЗДО для виявлення та профілактики несприятливих варіантів особистісного розвитку дітей старшого дошкільного віку, у визначенні пріоритетів суспільного виховання, в побудові психологами та педагогами системи роботи з батьками (корекція негативних виховних тенденцій), у плануванні психолого-педагогічного супроводу дітей, які вступають у НУШ, а також за такими напрямками, як соціальна адаптація, корекція негативних особистісних проявів, моральний та естетичний розвиток, психологічна діагностика етичного розвитку старших дошкільників. Дослідження проблеми розглядається у межах наукової теми «Становлення структури термінальних та інструментальних цінностей дітей дошкільного віку» (№ 0118U003094, 2018 – 2020 рр.) лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.

Саме тому **основним завданням викладу матеріалів у статті** виступає опис:

- особливостей індивідуального прояву ціннісних орієнтацій дошкільників;
- специфіки ціннісних орієнтацій, їх типові прояви, притаманні дітям певного віку;

- динаміки розвитку ціннісних орієнтацій, їх зміни на вікових рубежах.

Виклад основного матеріалу

Для виконання завдання дослідження: «Виявлення первинних ціннісних орієнтацій дітей середнього та старшого дошкільного віку», нами була обрана методика: «Зустріч з чарівником». Дитині в індивідуальній розмові пропонувалося висловити п'ять бажань, які чарівник виконає.

Бажання дитини відображають найбільш значимі й суттєві для неї об'єкти дійсності та сфери діяльності. Це дозволяє на основі бажань, висловлених дитиною, стверджувати про спрямованість її ціннісних орієнтацій. В експерименті прийняли участь діти середнього та старшого дошкільного віку. Більшість дітей серйозно сприймали інструкцію й пунктуально її виконували, стежачи за тим, як експериментатор записував бажання, ретельно їх перераховуючи, уточнюючи свої побажання. Лише одна дівчинка (старшого дошкільного віку) задала два бажання з п'яти можливих, мотивуючи це тим, що їй достатньо виконання названих бажань. Всі останні діти скористалися всією палітрою можливостей загадати бажання. Таким чином, ми отримали дитячі побажання, на основі яких відбувалася оцінка ціннісних орієнтацій та інтересів дітей середнього та старшого дошкільного віку.

Аналіз висловлювань дітей проводився по двох лініях:

- 1) у відношенні до кого було висловлене побажання;
- 2) сфера діяльності, до якої відноситься побажання.

Отримані в дослідженні дані про спрямованість ціннісних орієнтацій сучасних дошкільників середнього віку наведені в таблиці 1.

Таблиця 1
Спрямованість ціннісних орієнтацій сучасних п'ятирічних дошкільників

У чию адресу висловлені побажання				
Собі	Сім'ї	Групі однолітків	Окремим людям	Взагалі всім людям
93,3 %	2,2 %	0 %	2,2 %	2,2 %

Таким чином, 93,3 % побажань дітей спрямовувалися на себе, 2,2 % побажань спрямовувалися на побажання для сім'ї, 2,2 % – на побажання окремим людям, та усім людям на землі, 0 % – групі однолітків. Як бачимо багаточисленну групу побажань складають побажання в свою адресу. Найбільшу частину побажань склали побажання володіти іграшками, причому не просто конкретною іграшкою, а бажання мати багато іграшок. Малочисельну групу склали діти, які мали бажання побутового характеру – мати свій будинок (хочу багато грошей, щоб купити будинок... для себе). Другу групу побажань склали ті, які висловлювалися в адресу своєї сім'ї. Ці побажання були пов'язані з придбанням речей – нової квартири. Іншу групу склали побажання окремим людям, зазвичай конкретним членам сім'ї, діти бажали здоров'я. Малочисельну групу побажань склали ті, які

спрямовані на побажання для усіх людей. Особливістю є відсутність побажань для однолітків.

Отже, можна говорити про те, що спрямованість сучасних п'ятирічних дошкільників у більшій мірі стосується задоволення особистісних потреб, значимості для дошкільника ролі сім'ї, дорослих людей. Дані говорять про те, що серед ціннісних орієнтацій сучасних дошкільників основне місце займає задоволення особистісних матеріальних потреб.

У коло наших інтересів потрапило питання спрямованості ціннісних орієнтацій сучасних п'ятирічних дітей по сферах діяльності. Дані про спрямованість ціннісних орієнтацій сучасних дошкільників середнього віку наведені в таблиці 2.

Таблиця 2
Спрямованість ціннісних орієнтацій на сфери діяльності сучасних п'ятирічних дошкільників

Сфери діяльності, на які були спрямовані побажання (у %)										
іг р о в а	по бу то ва	спіл кув анн я	зад ово лен ня	піз на нн я	ма йб ут не	зд ор ов' я	самос тверд женн я	пр ир од а	г р о ш і	сьо год енн я
50	1,1	3,3	0	23,3	0	4,4	2,2	6,6	2,2	6,6

Аналіз результатів, представлених в таблиці 2, надає можливість стверджувати про наступне: на першому місці – 50 % побажань відносяться до ігрової діяльності (діти бажають володіти великою кількістю іграшок для ігор). Другу сходинку зайняла сфера пізнання (23,3 %) – діти бажають знати про динозаврів, про ягоди, квіти, фігурки тощо. Третє місце (6,6 %) посіла природа та сьогодення. Діти бажали мати живу кицьку, «щоб вся природа росла та її не зрубали». Турбує дітей їх теперішнє: «щоб усе було зараз добре», «батьки не сварили». Здоров'я як своє, так і близьких рідних, та всіх дітей також знаходиться у полі зору п'ятирічок (4,4 %). Спілкування для дітей середньої групи полягає у бажанні мати друзів, братика та сестричку (3,3 %). Самоствердження для дітей важливе у вигляді бажання «стати невидимкою та вигравати у «прятки», «бути суперсильним і перемагати злодіїв». Гроші цікавлять дітей для виконання бажань пов'язаних з сім'єю: «мама заробила гроші, щоб купити нам новий будинок», та собою особисто: «багато грошей, щоб купити будинок для себе». Цікавим є те, що в групі обстежуваних нами дітей у них не виникало бажань пов'язаних із задоволеннями. Ми передбачаємо, що така обставина витікає з віку дітей: вони ще мало подорожують, обмежені виходами в розважальні центри тощо. Також діти не промовляли бажань пов'язаних зі своїм майбутнім.

Отже, зі спостережень та бесід з п'ятирічками, з'ясували, що у дітей в цьому віці відсутнє суб'єктивне ставлення до соціальних цінностей, усвідомлене розуміння їх смислу, їх оцінка. П'ятирічні діти знаходяться в колі інтимно-особистісних відношень, орієнтуються в основному на знайомі оточуючі їх предмети та близьких дорослих людей. Вони не можуть вказати на цінності, привабливі для них в інших людях, у них не сформоване ще ставлення до дитячого

колективу. Завдяки включеному спостереженню вдалося виявити своєрідний характер ставлення п'ятирічних дітей до педагога дитячого садка, та його помічника – діти прижималися до педагога, начебто шукали у нього захисту, «домовлялися» про споживання їжі: «я трошки з'їм», «дома поїла, а тут чайок поп'ю», «спати не буду, а полежу» тощо. Аналіз суджень, які п'ятирічні діти вибирають з ряду запропонованих, показав, що жодна дитина не висловлюється з розумінням загальної значимості праці дорослих, тобто, в цьому віці діти ще не розуміють смислу цінності суспільної праці. Отримані дані дозволяють стверджувати, що у п'ятирічних дітей, по-перше, їх ставлення до особистого «Я» ще не екстраполюється на інших дітей; по-друге більшість п'ятирічних дітей не розуміють смислу освітніх установ й не можуть пояснити навіщо діти ходять до дитячого садка та школи.

Аналогічне дослідження ми провели з дітьми старшого дошкільного віку.

Отримані в дослідженні дані про спрямованість ціннісних орієнтацій сучасних старших дошкільників наведені в таблиці 3.

Таблиця 3
Спрямованість ціннісних орієнтацій сучасних старших дошкільників.

У чію адресу висловлені побажання				
Собі	Сім'ї	Групі однолітків	Окремим людям	Взагалі всім людям
76 %	7,5 %	3,3 %	4,1 %	0 %

Таким чином, 76 % побажань дітей спрямовувалися на себе, 7,5 % побажань спрямовувалися на побажання для сім'ї, 4,1 % – на побажання окремим людям, 3,3 % – групі ЗДО. Як бачимо багаточисленну групу побажань складають побажання в свою адресу. Найбільшу частину побажань склали побажання володіти конкретними іграшками. Найчастіше діти хотіли мати різноманітні іграшки від смарт-годинників, планшетів, роботів до ляльок та машинок. Дехто з дітей мріяли про нові речі – плаття, шафи в свою кімнату, ліжка, справжню косметику. Другу групу побажань склали ті, які висловлювалися в адресу своєї сім'ї. Ці побажання були пов'язані як з придбанням речей – нової квартири, машини, так із сімейним проведженням часу – поїздка на море, на дачу, в Карпати. Іншу групу склали побажання окремим людям, зазвичай конкретним членам сім'ї, діти бажали здоров'я, (щоб тато не хворів на грип, у брата пройшла вітрянка). Малочисельну групу побажань склали ті, які спрямовані на побажання для однолітків та дорослих в ЗДО. Ці побажання стосувалися найскорішого подорослішання для всіх дітей в групі.

Отже, можна говорити про те, що спрямованість сучасних старших дошкільників у більшій мірі стосується задоволення особистісних потреб, значимості для дошкільника ролі сім'ї, певній зацікавленості до дитячого садка, однолітків. Дані говорять про те, що серед ціннісних орієнтацій сучасних старших дошкільників, як і у дітей середнього дошкільного віку, основне місце займає знову ж таки задоволення особистісних матеріальних потреб.

У коло наших інтересів потрапило питання спрямованості ціннісних орієнтацій сучасних дітей по сферах діяльності. Дані про спрямованість ціннісних орієнтацій сучасних старших дошкільників наведені в таблиці 4.

Таблиця 4

Спрямованість ціннісних орієнтацій на сфері діяльності сучасних старших дошкільників

Сфери діяльності, на які були спрямовані побажання (у %)										
іг р о в а	по бу то ва	спіл кув анн я	зад ово лен ня	піз на нн я	ма йб ут не	зд ор ов' я	самос тверд женн я	пр ир од а	г р о ш і	сьо год енн я
2 5	13, 3	10,8	10	5,8	5	5	5	4,1	3, 3	0,8

Аналіз результатів, представлених в таблиці 4, надає можливість стверджувати про наступне: на першому місці – 25 % побажань відносяться до ігрової діяльності (діти бажать володіти іграшками для ігор). Другу сходинку зайняла побутова діяльність 13,3 % побажань були пов'язані з придбанням речей для побуту – шафи, ліжка, машини, квартири, навіть, знищення тарганів в квартирі). На третьому місці сфера спілкування та відношень. 10,8 % побажань дітей про гарні стосунки з однолітками – дружити, не сваритися, та дорослими – мама мене слухалася, була лагідною, мама та тато не сварили. Четверте місце посіли бажання зі сфери задоволення та розваг (10 %). Більшість дітей хотіли б мати багато цукерок, їсти смачну їжу, щоб в сім'ї було багато їжі, мама готувала лише смачну їжу, говорять і про веселощі в колі сім'ї, спільні поїздки на море, дачу, тощо. П'яте місце посіла сфера пізнання (5,8 %). Побажання дітей стосувалися того, щоб побачити справжній вулкан, до прочитання нових книжок. Шосте місце (5 %) розділили між собою бажання спрямовані на майбутню діяльність – навчання в школі, діти свідомо говорили про бажання вчитися в школі, про придбання речей для майбутнього навчання; також чітке усвідомлення побажань здоров'я для інших людей – членів сім'ї; особлива категорія побажань на цій сходинці стосується сфери самоствердження – діти бажать бути сильними, розумними, бути на першому місці. Сьоме місце у рейтингу бажань посіла природнична сфера (4,1 %), діти висловлювалися про бажання мати котика, собаку, папугу, придбання шампуню для своєї тваринки. На восьме місце потрапила діяльність пов'язана з грошима (3,3 %). Діти висловлювали бажання мати в кишені багато грошей, щоб купити робота, працювати, щоб мати гроші на їжу, одяг для своєї сім'ї, щоб тато заробляв багато грошей та купив нову квартиру. Останнє місце в рейтингу побажань займає сфера сьогодення дитини пов'язана з перебуванням в ЗДО (0,8 %). Побажання подорослішати усім дітям було єдиним із усього спектру побажань дітей.

Щоб отримати результати про якісну перебудову та динамічні зміни у становленні ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку на рубежі 5 – 6 років отримані дані по усіх методиках узагальнили і представимо в кількісній та якісній характеристиках. Кількісна

характеристика про адресність спрямованості ціннісних орієнтацій представлена в таблиці 5 та рисунку 1.

Таблиця 5

Спрямованість ціннісних орієнтацій сучасних дошкільників

Вік дітей	У чий адресу висловлені побажання				
	Собі	Сім'ї	Групі однолітків	Окремим людям	Взагалі всім людям
П'ятирічні діти	93,3 %	2,2 %	0 %	2,2 %	2,2 %
Шестирічні діти	76 %	7,5 %	3,3 %	4,1 %	0 %
Різниця	17,3	5,3	3,3	1,9	2,2

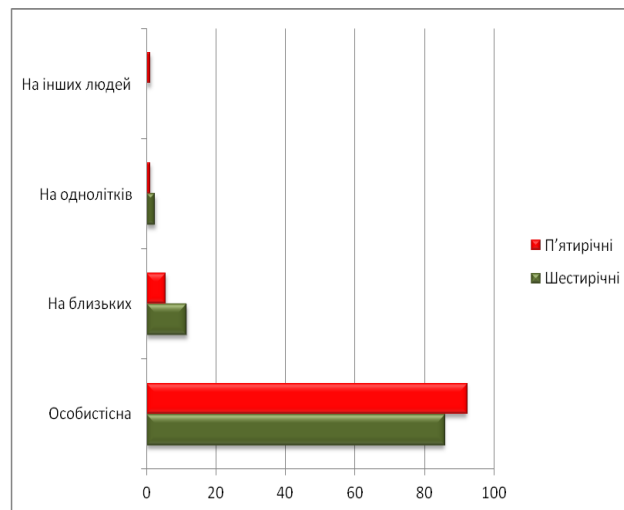

Рис.1. Адресність спрямованості ціннісних орієнтацій сучасних дошкільників.

Отже, у п'ятирічних дітей у порівнянні з шестирічними переважають на 17,3 % бажань пов'язаних із особистісними потребами, у шестирічок на 5,3 % переважають бажання пов'язані із сім'єю, у шестирічок на 3,3 % переважають бажання спрямовані в бік групи однолітків. У шестилітніх на 1,9 % бажань більше ніж у п'ятирічок пов'язаних з бажаннями для інших людей, а у п'ятирічних на 2,2 % більше бажань для добробуту усіх людей.

Кількісну характеристику про спрямованість ціннісних орієнтацій сучасних дошкільників 5 та 6 річного віку представимо в таблиці 6, та рисунку 2.

Таблиця 6

Спрямованість ціннісних орієнтацій на сфері діяльності сучасних дошкільників

Вік (в роках)	Сфери діяльності, на які були спрямовані побажання (у %)										
	іг р о в а	по бу то ва	спі лку ван ня	зад ово лен ня	піз на нн я	ма йб ут не	зд ор ов' я	самос тверд женн я	пр ир од а	г р о ш і	сьо год енн я
5	5 0	1,1	3,3	0	23, 3	0	4,4	2,2	6,6	2, 2	6,6
6	2 5	13, 3	10,8	10	5,8	5	5	5	4,1	3, 3	0,8
рі зн и ц я	2 5	12, 2	7,5	10	17, 5	5	0,6	2,8	2,5	1, 1	5,8

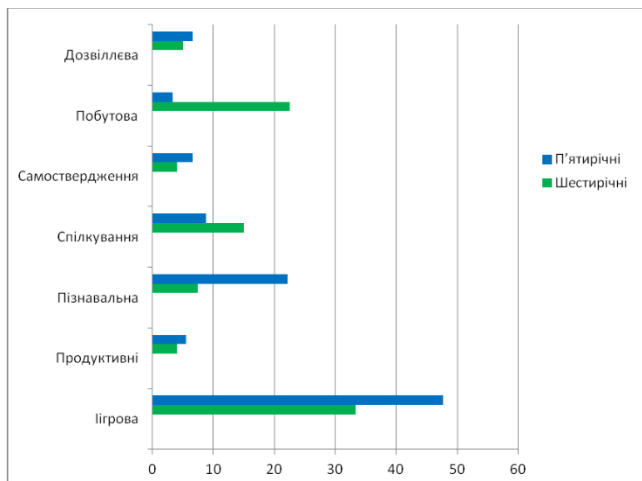

Рис.2. Спрямованість цїннїсних орієнтацій на сфери діяльностї сучасних дошкїльнїкїв.

Так от, у п'ятирїчних дїтей на вїдмїну вїд шестирїчних спостерїгається бїльша спрямованість (на 25 %) на їгрову діяльнїсть, дїти цього вїку, ще мало цїкавляться побутовою діяльнїстю вїдмїннїсть вїд шестирїчок складає 12,2 %, як бачимо з отриманих даних дїтям п'ятирїчного вїку діяльнїсть спїлкування з однолїтками ще є непритаманною, рїзниця з бажанням спїлкуватися шестирїчок складає 7,5 %. Отримання задоволень ще взагалї вїдсутнє у дїтей середнього вїку. На 17,5 % бїльше бажань у п'ятирїчок пов'язаних з пїзнанням, що пїдтверджує класичнї данї про «вїк чомучок». Дїти середнього вїку живуть сьогоденням, бажання благополуччя в теперїшньому на 5,5% переважають у них, а от сфера майбутньої діяльностї взагалї знаходиться поза зоною уваги на вїдмїну вїд шестирїчок, якї вже передбачають свїй вступ до школи, цим обумовлене й переважаннє шестирїчок у самоствєрженнї (на 2,8 %). Дїяльнїсть пов'язана з бажанням бути здоровими не має суттєвої рїзницї (0,6 %) мїж 5 – 6 рїчними дїтьми, якї розумїннє того для чого необхїднї грошї (1,1 %). П'ятирїчкам притаманне на 2,5 % бїльше зацїкавленїсть дїяльнїстю пов'язаною з природою нїж шестилїтнїм дїтям.

Висновки

Багатоплановїсть нашого дослїдження дозволяє говорити про те, що цїннїсть як стїйке особистїсне утвореннє починає активно формуватися на рубежї переходу дитини в старшїй дошкїльнїй вїк.

Дослїдженням доведено, що адреснїсть та спрямованість цїннїсних орієнтацій на дїяльнїсть дїтей з 5 до 6 рокїв незмїнна, однак всерединї вїкових груп вїдбуваються суттєвї змїни. Основне, що є спїльним – це особистїсна централїзація, орієнтування на себе, на свїї потреби дїтей обох вїкових перїодїв.

Змїстовнїй аналіз та отриманї статистичнї оцїнки дозволяють говорити про те, що в старшому дошкїльному вїцї вїдбувається якїснїй стрибок в цїннїсних орієнтацїях дитини як в системї

взаемовїдносин, вїдносин до членїв своєї родини, до загального дїла, так і в рїзних видах дїяльностї, оцїнцї явищ дїйсностї. Вїдбувається не просто нарощування тих компонентїв цїннїсних орієнтацій, якї склалися в п'ятирїчному вїцї, а принциповї змїни цїннїсних орієнтацій у всїх сферах стосункїв дитини, яка активно пристосовується до норм суспїльства і яка на новому рївнї оцїнює суспїльно значимї дїла та поведїнку.

Розгляд отриманих в дослїженнї результатїв вїдносно цїннїсних орієнтацій дїтей в перїод переходу вїд середнього до старшого дошкїльного вїку показав, що на рубежї 5 – 6 рокїв видїляються особистїснї цїннїсть, вїдбувається їх емоцїйне засвоєннє, яке закрїплюється в дїяльностї та яке поступово знаходить адекватно мотивоване вираженнє. Показовим є факт, що якїсна рїзниця цїннїсних орієнтацій дїтей (їх компонентїв) чїтко прослїдується на рубежї цих вїкових перїодїв, що знаходить вираз у вїдношеннї дїтей до їнших людїв, до рїзних видїв дїяльностї, в розумїннї сутностї соціальних, моральних цїнностей. В старшому дошкїльному вїцї реалїзується подвїйний процес (обидвї сторони якого обумовленї), з одного боку вїдбувається узагальненнє рїзних конкретних значимих змїств в трьох формах дїяльностї: особистїсних стосунках, свїдомостї й пїзнаннї. З їншого боку, конкретно по вїдношенню до цих узагальнених форм зовнїшнього змїсту видїляється усвїдомленнє свого «Я», що не спостерїгається у дїтей середнього дошкїльного вїку.

Лїтература / References

1. Valyavko S. M., Averyanova E. V. (2010) *K voprosu ob izuchenii tsennostnykh orientatsiy detey s obschim nedorazvitiem rechi starshogo doshkolnogo vozrasta [To the question of studying the value orientations of children with a general underdevelopment of speech of the senior preschool age]* Spetsialnoe obrazovanie: traditsii i innovatsii: Materialy II Mezhdunarodnoy nauchnoy prakticheskoy konferentsii, g. Minsk, 8 – 9 aprelya, g. Bel. gos. ped. un-t im. M. Tanka Redkoll.: S. E. Gaydukevich (otv. red.), I. K. Rusakovich, V. V. Radygina i dr. Minsk: BGPU, 2010 b. pp. 38 – 40 (in Russian)
2. Gogoberidze A. G. (2003) *Tsennostnyie orientatsii doshkolnikov v usloviyah sovremennoy sotsiokulturnoy sredy [Value orientations of preschool children in the conditions of modern socio-cultural environment]*. Materialy II Mezhdunarodnogo kongressa «Molodoe pokolenie XXI veka: aktualnyie problemy sotsialno-psihologicheskogo zdorovya» Pod red. A. A. Severnogo, Yu. S. Shevchenko. Minsk: Ritm., Pp. 100 – 101. (in Russian)
3. Karabaeva I.I (2018) *Osoblivosti tsinnisnih oriEntatsiy suchasnih starshih doshklniklv [Features of value orientations of modern senior preschoolers]* Aktualni problemi psihologiyi: zbrnik naukovih prats Institutu psihologiyi Imeni G.S. Kostyuka NAPN Ukraini. Harkiv KT's FOP Ivanovoyi M.A., Tom IV Psihologiya rozvitku doshkilnika. Vipusk 14. Pp. 158 – 167. (in Ukrainian)
4. Realiyi vboru ditinoyu sotsialno znachuschih tsinnostey: (2017) poslb. [Realities of choosing a child of socially meaningful values] /T.O. Plrozhenko, L.I. Solovyova, I.I. Karabaeva ta in.; za red. T.O. Plrozhenko. Kiyiv: Vidavnichiy DIm «Slovo»,pp 64. (in Ukrainian)
5. Priynyattya ditinoyu tsinnostey: poslb. (2018) [Adoption by the child of values] T.O. Plrozhenko, I.I. Karabaeva, L.I. Solovyova [ta In.]. za red.. T.O. Plrozhenko. Kiyiv vidavnichiy DIm «Slovo». 240 pp. (in Ukrainian).